

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Державної служби якості
освіти України

28.06.2024 № 01-10/д03

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА
початкової освіти
ЗА ВАЛЬДОРФСЬКОЮ ПЕДАГОГІКОЮ

Автори-упорядники:

МЕЗЕНЦЕВА Олена Іванівна, кандидат педагогічних наук, методист Асоціації вальдорфських ініціатив в Україні.

КОСЕНКО Данило Юрійович, кандидат мистецтвознавства, консультант з вальдорфської педагогіки, органічної архітектури та мистецтва; завідувач кафедри дизайну інтер'єру і меблів Київського національного університету технологій і дизайну.

Вступ

Освітня програма *початкової освіти* за вальдорфською педагогікою (далі – Вальдорфська освітня програма) розроблена відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87, враховуючи «Основні характеристики (критерії) вальдорфської освіти», визначені Internationale Konferenz der Waldorfpädagogischen Bewegung (Haager Kreis) (Міжнародна Рада Вальдорфської освіти (Гаазьке Коло)).

При розробці Вальдорфської освітньої програми були використані матеріали до навчальних планів К. Штокмайера та Т. Ріхтера, Програми для Вальдорфських шкіл України.

Вальдорфська освітня програма визначає:

- ідейні засади та принципи діяльності закладів освіти, що працюють завальдорфською педагогікою;
- вимоги до осіб, які можуть розпочинати/продовжувати здобуття початкової освіти за Вальдорфською освітньою програмою;
- загальну характеристику змісту початкової освіти та взаємозв'язки (інтеграцію) освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо;
- навчальний план для 1–4 класів закладів освіти, що працюють за Вальдорфською освітньою програмою;
- перелік та пропонований зміст освітніх галузей, загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання учнів;
- форми спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу.

Ідейні засади

Вальдорфська педагогіка – гуманістична система навчання та виховання дитини, створена на початку 20 століття, на сьогодні є загально визнаною та динамічно розвивається в усьому світі. Вальдорфська школа як практична реалізація імпульсів духовно-наукового людинознавства – антропософії Рудольфа Штайнера – будується на концепції, у центрі якої стоять ідеї про сутність людини, про закони розвитку людини та суспільства в цілому. Засновуючись на антропософському уявленні про людину як істоту, яка є не тільки продуктом спадкових факторів та впливу середовища, а істоту, що визначається насамперед індивідуальним духовним принципом, особистим «Я», вальдорфська педагогіка вбачає *сутність освітнього процесу* не тільки в передачі соціального досвіду дорослими та засвоєння його дітьми, а, головним чином, у всебічному розвитку, відповідно внутрішнім потребам особистості на різних вікових етапах, через гармонійне поєднання та вдосконалення мисленневих, емоційних і вольових функцій у процесі пізнавального та емоційно-вольового опрацювання навчального матеріалу. Учень / учениця Вальдорфської школи не просто сприймає матеріал на когнітивному рівні, а й переживає його в особистісному, концептуальному плані. Ідея

«співпереживання у навчанні» створює передумови для глибокої інтеграції навчання, виховання та розвитку особистості дитини. Навчання у Вальдорфській школі має практичну, життєву спрямованість, його теоретичні аспекти постійно пов'язуються з конкретними життєвими реаліями, що сприяє ефективній соціальній адаптації учнів.

Головною метою вальдорфської педагогіки є світоглядне, соціальне і професійне самовизначення кожної окремої особистості в контексті усвідомлення власної індивідуальної свободи та відповідальності.

Ідеї вальдорфської педагогіки співзвучні як з кращими гуманістичними традиціями української педагогіки, так і з сучасними концепціями розвитку освіти.

Принципи

Базуючись на принципах Державного стандарту початкової освіти (презумпція талановитості дитини, цінність дитинства, радість пізнання, розвиток особистості, здоров'я та безпека), Вальдорфська освітня програма реалізує систему взаємопов'язаних соціофілософських і загальнопедагогічних *принципів* діяльності Вальдорфських шкіл.

Соціофілософські принципи вальдорфської педагогіки є метасвітоглядними, оскільки носять загальнолюдський характер, а саме:

1. **Гуманістична спрямованість** – визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток та прояв своїх здібностей.

2. **Принцип демократизації** передбачає усунення авторитарного стилю виховання, гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, їх співробітництво, охоплює усі рівні управління та структури освітнього процесу.

3. **Принцип поєднання національного та загальнолюдського** – вихід до загальнолюдського через вивчення національної та світової культури.

4. **Принцип релігійної толерантності** – не пропагувати жодної релігійної конфесії, але залучати до змісту освітнього процесу загальнолюдські надбання світової духовної культури.

5. **Принцип гармонізації родинного та суспільного виховання** передбачає єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості, психолого-педагогічний супровід родинного виховання як важливої ланки виховного процесу і забезпечення просвіти батьків з метою підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності та педагогічної культури.

6. **Принцип поєднання соціального та індивідуального:** формування самостійної, самодостатньої особистості, яка вміє поважати та відчувати потреби оточення і позитивно впливати на розвиток та реалізацію інших людей. Необхідною передумовою для втілення цього принципу є розуміння важливості співпраці педагогів, батьків та оточення.

7. **Принцип свободи у самовизначенні.** Кінцева мета виховання – світоглядне, соціальне і професійне вільне самовизначення кожної окремої особистості в контексті культурного усвідомлення своєї індивідуальної

свободи і відповідальності.

Загальнопедагогічні принципи вальдорфської педагогіки, створюючи теоретичну і практичну базу реалізації виховання на основі втілення в освітню практику пріоритету людинопізнання, забезпечують послідовність і безперервність процесу виховання й навчання, постійну динаміку освітнього процесу, реалізуються на власне антропософських підходах до пізнання природи людини:

1. Принцип дитиноцентризму – вибір змісту та методів виховання й навчання з орієнтацією насамперед на конкретну дитину, на актуальний стан конкретної групи дітей та перспективи саме їхнього розвитку. Індивідуальний підхід до кожного учня / кожної учениці, урахування темпераменту, особистих якостей, конкретних сімейних обставин тощо.

2. Принцип поваги до особистості дитини, до її почуттів, здібностей та потенційних можливостей. Педагог уникає способів мотивації до навчання, що ґрунтуються на егоїзмі, честолюбстві та страху.

3. Принцип цілісного охоплення природи людини – принцип побудови освітнього процесу на основі антропологічної науки про цілісність психічного, духовного і фізичного єства людини та розуміння органічних метаморфоз.

4. Принцип вікової відповідності. Закони духовного і фізичного розвитку, процеси, зміни, які відбуваються у внутрішньому світі дитини на кожному етапі, слугують головними орієнтирами освітньої діяльності.

5. Принцип різнобічності й гармонійності: гармонійне поєднання факторів розвитку інтелектуальних, почуттєвих та вольових якостей особистості.

6. Принцип наступності означає проходження ряду етапів, протягом яких поступово ускладнюються й урізноманітнюються зміст та напрями освітньої діяльності.

7. Принцип пов'язаності з життям: навчання повинно мати практичне спрямування, діяльнісний підхід, виховна та навчальна робота повинні мати постійний зв'язок з реаліями і ритмами оточення.

8. Принцип обов'язкового чуттєвого переживання передбачає поєднання пізнавального та емоційно-вольового опрацювання дітьми матеріалу, що подається.

9. Принцип педагогічної свободи вчителя: творче використання освітніх програм, свобода у виборі навчального матеріалу, що відповідає особливостям конкретного класу й тим проблемам, які прагне вирішити педагог.

Вимоги до осіб, які можуть розпочинати здобуття початкової освіти
(за А. Гончаренко, Н. Дятленко)¹

Державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості

¹ *Стежина:* комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою: автори-упорядники А. М. Гончаренко, Н. М. Дятленко. Київ: Гілея, 2014. 218 с.

(7) років, сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи подано в Базовому компоненті дошкільної освіти. Вальдорфська педагогіка, беручи до уваги зазначені характеристики, орієнтується на рівень загального психофізіологічного розвитку дитини – «шкільну зрілість» – морфологічний, функціональний і психічний її розвиток, при якому вимоги систематичного навчання не будуть надмірними та не приведуть до порушення здоров'я. Зовнішніми показниками формування тілесних структур дитини першого семиліття є такі: заміна молочних зубів на постійні та зміна форми дитячої щелепи; поява нових рис у зовнішньому вигляді, зокрема, зримої видовженості та худорлявості тіла; зміцнення кістково-м'язової системи; становлення однозначного домінування правої чи лівої сторони; поліпшення координації рухів у просторі (хоча тонка та точна координація м'язів руки розвинена ще недостатньо), координація рук і зору, визрівання сенсомоторики.

*Показники фізичного розвитку дітей 6 і 7 років,
що свідчать про шкільну зрілість*

Вік	Кількість постійних зубів	Зріст, см		Вага, кг	
		хлопчики	дівчатка	хлопчики	дівчатка
6 років	1-6	111-121	111-120	19,7- 24,1	19,0- 23,6
7 років	5-10	118-129	118-129	21,6- 27,9	21,5- 27,5

До основних показників шкільної зрілості відносять: *емоційну-вольову зрілість*, що виявляється в певній емоційній стійкості; здатності адекватно реагувати на ситуації, події, людей; вмінні орієнтуватися в емоційних станах і настроях оточення, брати їх до уваги, регулювати свою емоційну поведінку, стримувати небажані прояви; мінімізації імпульсивних реакцій та поступовому переходу від домінування мимовільних форм психічної діяльності та поведінки до форм довільних. При цьому реальність сприймається та пізнається дитиною, насамперед, через власні почуття.

Соціальна зрілість – здатність дитини виявляти соціальну активність (уміння і готовність ініціювати спілкування з дорослими та однолітками, налагоджувати спільну діяльність, узгоджувати власні дії з іншими, допомагати, довіряти, співчувати, співпереживати, бути вдячним, виявляти почуття обов'язку, відповідальності) та розвинене почуття «Я» – самоповагу, впевненість і довіру до себе, готовність до подолання труднощів.

Розумова зрілість – диференційоване та аналітичне сприймання, довільна увага, образне мислення (мисленнєві операції сформовані недостатньо), добра механічна пам'ять (мимовільне запам'ятовування

залишається домінуючим), розвинена уява, що спирається на реальність і має не тільки відтворюючий, а й творчий характер; наявність елементарних знань про природу, людей, культуру, саму себе.

Таким чином, розпочати навчання за освітньою програмою можуть діти, яким станом на 1 вересня виповнилось 6–7 років. До 2, 3, 4 класів (у разі переходу дитини з одного закладу загальної середньої освіти, де навчання було організовано за іншою освітньою програмою, до закладу освіти, який реалізовує освітню програму початкової освіти за вальдорфською педагогікою) зараховують тих учнів, які завершили навчання у 1, 2, 3 класах та досягли результатів навчання, визначених освітньою програмою першого циклу початкової освіти або відповідними навчальними програмами того чи іншого року навчання, що підтверджується наявністю річного оцінювання (свідчення досягнень).

Форми організації освітнього процесу

Вальдорфська педагогіка розглядає 1–9 класи як єдиний великий період, який, у свою чергу, розподіляється на три якісно різні етапи: 1–3, 4–6, 7–9 класи. Ця єдність і водночас диференціація істотно позначаються як на змісті, так і на методах, прийомах навчання і формах організації освітнього процесу. Таким чином, важлива особливість Вальдорфської школи полягає у відсутності різких переходів між різними ступенями навчання. Вони відбуваються плавно, без швидких змін у характері та організації навчання. Кожний наступний ступінь пов'язується з попереднім, що створює комфортні умови для учнів. Така плавність відповідає сучасним тенденціям розвитку системи освіти щодо навчання у початковій школі. У багатьох країнах здійснено перехід до 6-річної початкової школи зі збереженням одного вчителя/вчительки, що викладає всі загальноосвітні предмети.

У Вальдорфській школі основний учитель/вчителька супроводжує дітей протягом 8 років їхнього навчання, до періоду статевої зрілості, що дає змогу учням пройти вікові кризи більш гармонійно, адже особистісний емоційний зв'язок з учителем/вчителькою має істотне значення. Досвід роботи підтверджує, що викладання навчальних предметів одним учителем/вчителькою *можливе* за умови достатньо високого рівня професійної фахової підготовки. Цьому сприяє і співробітництво з колегами: вчителями іноземних мов, технологій, фізичної культури, евритмії. Усі вчителі, що працюють з класом, створюють групу — «Колегію класу», яка на своїх радах обговорює важливі питання освітнього процесу та координує спільні проекти.

Характерною ознакою вальдорфської педагогіки є те, що побудова освітніх програм здійснюється відповідно до ритму навчального року, тижня і навіть дня, що сприяє раціональному використанню періодів готовності до сприймання, руху і спокою. Це дає змогу істотно знизити рівень напруги і зберегти здоров'я дітей. Теоретичні, практичні й художні можливості навчального матеріалу використовуються у такий спосіб, щоб забезпечити заплановану зміну етапів уроку.

Методика навчання побудована на ритмічній зміні трьох фаз:

Фаза пізнання — переживання, спостереження, експериментування.

Фаза розуміння — спогади, описи, характеристики, замальовки.

Фаза оволодіння матеріалом — переробка, аналіз, узагальнення.

При цьому слід зазначити, що досягнення третьої фази здебільшого не відбувається в межах одного уроку. Після переживання та опису зазвичай настає пауза, коли учень / учениця активно опрацьовує і засвоює матеріал, а узагальнення матеріалу та якісний крок у вивченні теми відбувається наступного дня.

Особливістю організації освітнього процесу Вальдорфської школи є врахування кількості «епохальних» і щотижневих уроків при розрахунках щотижневого та річного розподілу годин певних предметів. Метод *епохально-інтегрованого викладання* передбачає протягом 2–4 тижнів розпочинати навчальний день учнів з вивчення певного навчального предмету на «Головному уроці», тривалість якого 70 (35+35) хв. для 1 кл., 80 (40+40) хв. для 2 класів та 90 (45+45) для 3 та 4 класів.

«Головний урок» у Вальдорфській школі включає такі структурні компоненти: узагальнення матеріалу попереднього дня, обговорення експериментів, пошук пояснень або законів, введення нового матеріалу через активну діяльність учнів, самостійна робота з метою перевірки, групова робота тощо. При цьому важливим є оптимальний відбір комплексу методів, що забезпечують розвиток мислення, почуттів, волі як протягом навчального дня, такі впродовж «епохи» в цілому.

«Головний урок» умовно ділиться на 3 етапи:

- *ритмічна частина* тривалістю близько 15–20 хвилин. Учні, в залежності від віку та педагогічних задач, виконують рухово-ритмічні, мовно-рецитативні, сенсорно-регулятивні, музичні, художні, математичні вправи, дидактичні ігри, соціальні вправи. Ця частина уроку має велике значення для розвитку емоційно-вольової сфери, соціальних навичок учнів і, разом з тим, зміст ритмічної частини, як правило, пов'язаний зі змістом епохи, що дає можливість систематично, протягом року повторювати і закріплювати навчальний матеріал;

- *основна частина* – це концентрація на навчальному матеріалі тривалістю близько 35–40 хвилин у 1–4 класах. Друга частина власне і є предметом епохи, в ході якої також має місце ритмічна зміна видів діяльності, спрямованих на сприймання та засвоєння учнями навчального матеріалу, виконання самостійних вправ, які дають можливість формувати практичні навички та уміння;

- *розповідь* (близько 10–15 хвилин) вчителем / вчителькою різноманітних за жанром історій, з урахуванням психолого-вікових особливостей учнів, що передбачені змістом програми, або історії морального спрямування, доповіді учнів, презентації індивідуальних проектів тощо (до 30 хвилин). Матеріалом для цих розповідей для учнів початкових класів є оповідання, казки та легенди.

Таким чином, метод *епохально-інтегрованого викладання* передбачає

наявність *наскрізної складової* усіх «епох» (*ритмічної частини* уроку та *розповіді* учителя), де у гармонійній взаємодії об'єднуються *усі* освітні галузі, та *основної частини*, що присвячується концентрації на вивченні навчального матеріалу даної «епохи» (математики, мови, краєзнавства тощо).

Метод епохально-інтегрованого викладання, реалізований зокрема через «*Головний урок*», та наявність у Вальдорфській освітній програмі художньо- ремісничого циклу предметів дають можливість уникнути перевтомлення учнів: розумове навантаження ритмічно змінюється художньо-ремісничою діяльністю, що поповнює фізичні й творчі сили дитини. Починаючи з третього класу, учні залучаються до навчальної практики, яка проходить у вигляді так званих «*виїзних епох*», коли класи відповідно віку займаються практичною діяльністю.

Епохально-інтегрований метод містить у собі багато можливостей для здійснення міжпредметних зв'язків та розвитку усного мовлення, підвищує ефективність навчального заняття, значно скорочує години при викладанні деяких тем, дозволяє продуктивніше вибудовувати систему домашніх завдань. Освітній процес за вальдорфською педагогікою забезпечує в рівній мірі реалізацію усіх освітніх галузей.

Відповідно до особливостей методики, освітній процес за вальдорфською педагогікою протягом року супроводжується проведенням навчальних виїзних екскурсій, мистецьких проєктів, щорічних вистав, шкільних та міжшкільних проєктів, походів, практик тощо. У цій роботі педагоги керуються зміною пір року, сезонними святами, враховується також й те, що внутрішня активність дітей підвищується восени, поглиблюється з наближенням зими і знижується навесні, коли діяльність спрямовується назовні. Сезонний ритм береться до уваги як у процесі вивчення навчальних предметів, так і під час підготовки традиційних шкільних свят.

Після «*Головного уроку*» проводяться уроки тижневого циклу, що вимагають ритмічного повторення та систематичних вправ: іноземні мови, евритмія, фізична культура, музика, художньо-практична діяльність: рукоділля, живопис та ліплення, які організовуються в традиційному хронометражі: для 1 кл. – 35 хв., 2 кл. – 40 хв., 3-4 кл. – 45 хв. В *усіх* навчальних предметах використовується *інтегративний підхід*, тобто уроки ритмічного повторення, відповідно до специфіки навчального предмету, використовують за основу структуру «*Головного уроку*», поєднуючи художні елементи, соціальні вправи, мовно-рецитативні, ритмічні та дидактичні ігри, музичні елементи тощо.

Слід також зазначити, що в освітньому процесі за вальдорфською педагогікою обмежено використовуються підручники й аудіовізуальні засоби у зв'язку з тим, що вони можуть послабити контакт між учителем/вчителькою та учнями, знизити власну творчу активність дітей. Частіше використовуються книги для читання, першоджерела, збірки текстів, власні записи. У зошитах «епох» учні самі структурують інформацію, роблять замальовки, виконують творчі завдання, створюючи у такий спосіб власні підручники.

Загальна характеристика змісту початкової освіти за вальдорфською педагогікою

Зміст початкової освіти за вальдорфською педагогікою розроблено на основі концептуальних засад педагогічної системи «Вальдорфська школа» Рудольфа Штайнера, корелюється з «Основними характеристиками (критеріями) вальдорфської освіти», визначеними Internationale Konferenz der Waldorfpädagogischen Bewegung (Haager Kreis) (Міжнародний форум Вальдорфської освіти (Гаазьке Коло)), базується на компетентнісному підході, визначеному Державним стандартом початкової освіти України.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти України метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Вальдорфську освітню програму спрямовано на реалізацію компетентнісного підходу до освіти, зокрема на досягнення на відповідному рівні результатів у розвитку таких ключових компетентностей:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах

громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання протягом життя, що передбачає опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України;

виявлення поваги до інших та толерантності, вміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації. Дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими

особами.

Вальдорфська освітня програма побудована із застосуванням діяльнісного підходу на інтегровано-предметній основі. Сукупність навчальних предметів, їх дидактична узгодженість для певних періодів розвитку дитини лежать в основі *«горизонтальної освітньої програми»*, яка за своїм задумом спрямована на визначення взаємозв'язків між предметами. Зміст такої «горизонталі» та дидактичні особливості навчання визначаються віковими особливостями учнів. Проте головним орієнтиром для вчителя є особистість конкретного учня / учениці, відповідно до рівня розвитку його / її інтелекту, емоційно-вольової сфери, темпераменту тощо.

Розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів навчання вчитель/вчителька визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Освітні галузі

Вальдорфська освітня програма спрямована на реалізацію освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти:

Мовно-літературна:

1.1. Українська мова і література, мови і літератури відповідних корінних народів і національних меншин

1.2. Іншомовна освіта

Математична

Природничча

Технологічна

Інформатична

Соціальна і здоров'язбережувальна

Громадянська та історична

Мистецька

Фізкультурна

Освітня галузь «Мовно-літературна» у Вальдорфській освітній програмі реалізується через інтегрований курс «Головний урок» (наскрізна складова та епоха «Письмо та читання») та навчальні курси «Іноземні мови» (англійська та німецька). Мета та загальні цілі мовно-літературної освітньої галузі реалізуються також шляхом інтеграції мовно-рецитативних вправ, слухання історій та усного переказування, комунікативних вправ та інтерактивної взаємодії, мовної творчості (з дотримання норм української мови), ознайомлення з літературними творами тощо в інших інтегрованих навчальних курсах.

Освітня галузь «Математична» реалізується через інтегровані курси «Головний урок»: епохи «Математика» та «Малювання форм», а також частково інтегрується в інші навчальні курси.

Освітня галузь «Природничча» реалізується наскрізно в усіх навчальних курсах: як в інтегрованому курсі «Головний урок» (наскрізна складова та епоха «Людина у Світі» у 3 і 4 класах), так і в ритмічно повторювальних заняттях через спостереження за природою, проєкти, практичні заняття,

екологічні акції, вивчення поетичних та прозових творів художньої літератури тощо шляхом інтеграції.

Освітня галузь «Технологічна» реалізується через навчальні курси «Рукоділля», «Живопис та ліплення» та наскрізно в інтегрованому курсі «Головний урок».

Освітня галузь «Інформатична» реалізується наскрізно в усіх навчальних курсах: як в інтегрованому курсі «Головний урок», так і в ритмічно повторювальних заняттях шляхом формування навичок роботи з інформацією, опису логічних, послідовних дій, презентації власних ідей та/або результатів своєї діяльності за допомогою малюнків, текстів, музики тощо. Формування навичок роботи з цифровими пристроями та викладання інформатики як навчального предмету у Вальдорфських школах світу на рівні початкової освіти не здійснюється, що пов'язано з концептуальними засадами вальдорфської педагогіки щодо особливостей розвитку дитини, її потреб у тому чи іншому віці, які викладені у Листі-зверненні від ІАО (Міжнародної Асоціації Вальдорфської педагогіки в Центральній та Східній Європі).

Освітня галузь «Соціальна і здоров'язберезувальна» реалізується наскрізно в усіх навчальних курсах: як в інтегрованому курсі «Головний урок», так і в ритмічно повторювальних заняттях шляхом формування навичок здорового способу життя та безпечної поведінки, культури спілкування, морально-етичного виховання та духовного розвитку особистості, втілюються в проєктній та позакласній діяльності.

Освітня галузь «Громадянська та історична» реалізується наскрізно в усіх навчальних курсах: як в інтегрованому курсі «Головний урок», так і в ритмічно повторювальних заняттях, через вивчення історії родини, міста, країни, долучення до родинних і шкільних традицій, підготовки до свят року, участь у громадських, шкільних, міжшкільних проєктах, позакласних та виховних заходах тощо.

Освітня галузь «Мистецька» реалізується навчальними курсами «Живопис та ліплення», «Музика», «Євритмія» та пронизує наскрізно усі навчальні курси: як інтегрований курс «Головний урок», так і ритмічні заняття.

Освітня галузь «Фізкультурна» реалізується навчальними курсами «Рухливі ігри» та специфічним для Вальдорфських шкіл світу предметом «Євритмія» (Мистецтво руху). Окрім цього, рухово-ритмічні вправи є складовою ритмічної частини «Головних уроків» та ритмічно повторювальних занять.

Вальдорфська освітня програма передбачає наявність у навчальному плані початкової школи, що працює за вальдорфською педагогікою, «Додаткового уроку», де вчитель / вчителька, відповідно до освітніх потреб учнів, організовує заняття, що супроводжують тематику «Головних уроків», підготовку проєктів, репетиції вистав та інших творчих заходів, використовує час на навчальні екскурсії тощо.

Години варіативної складової можуть бути використані на підсилення окремих предметів навчального плану або на проведення індивідуальних та групових занять.

Відповідно до чинного законодавства може здійснюватися поділ класів на групи при вивченні окремих предметів, а також для мистецьких дисциплін та предметів художньо-ремісничого циклу, оскільки такі заняття потребують індивідуальних консультацій та спеціального обладнання. Години курсів Фізкультурної освітньої галузі: «Рухливі ігри» та «Евритмія» (як предмету, пов'язаного з руховою активністю учнів) не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження. Вальдорфська освітня програма зорієнтована на роботу закладу освіти за 5-денним навчальним тижнем.

Взаємозв'язки (інтеграція) освітніх галузей та навчальних предметів /інтегрованих курсів – 1 клас

		Освітні галузі										
		Інваріантний складник										Варіативний складник
		Мовно-літературна, у тому числі:	І. Українська мова і література	ІІ. Іншомовна освіта	Математична	Природнича	Соціальна і здоров'язбережувальна	Громадянська та історична	Технологічна	Інформатична	Мистецька	
Навчальні курси		315	245	70	140	140				70	105*	35
Головний урок в тому числі:	350											
- наскрізна складова	120		80				20			5	15	
- математика	80		10		65		5					
- письмо та читання	105		100				5					
- малювання форм	45				30		5			10		
Іноземна мова	105			70	10		20				5	
Живопис та ліплення	70		15		5		30			20		
Рукоділья	70		15		20		30			5		
Музика	70		15		5		15			25	10	
Евритмія	35*		5		5					5	20	
Рухливі ігри	70*		5				10				55	
Додатковий урок	35											35
Загальнорічна кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету**	805											
Гранично допустиме тижневе/річне навчальне навантаження учня	20/700											

* Години курсів «Рухливі ігри» та «Евритмія» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження

** Без урахування поділу на групи

Взаємозв'язки (інтеграція) освітніх галузей та навчальних предметів/інтегрованих курсів – 2 клас

		Освітні галузі										
		Інваріантний складник										Варіативний складник
		Мовно-літературна, у тому числі:	І. Українська мова і література	ІІ. Іншомовна освіта	Математична	Природничі	Соціальна і здоров'язбережувальна	Громадянська та історична	Технологічна	Інформатична	Мистецька	
Навчальні курси		350	245	105	140		175			70	105*	35
Головний урок в тому числі:	350											
- наскрізна складова	120		80				20			5	15	
- математика	80		10		65		5					
- письмо та читання	105		100				5					
- малювання форм	45				30		5		10			
Іноземна мова	140			105	10		20				5	
Живопис та ліплення	70		15		5		30		20			
Рукоділья	70		15		20		30		5			
Музика	70		15		5		15		25	10		
Евритмія	35*		5		5				5	20		
Рухливі ігри	70*		5				10			55		
Додатковий урок	70						35					35
Загальнорічна кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету**	875											
Гранично допустиме тижневе/річне навчальне навантаження учня	22/770											

* Години курсів «Рухливі ігри» та «Евритмія» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження

** Без урахування поділу на групи

Взаємозв'язки (інтеграція) освітніх галузей та навчальних предметів/інтегрованих курсів – 3 клас

		Освітні галузі										
		Інваріантний складник										Варіативний складник
		Мовно-літературна, у тому числі:	І. Українська мова і література	ІІ. Іншомовна освіта	Математична	Природнич	Соціальна і здоров'язбежувальна	Громадянська та історична	Технологічна	Інформаційна	Мистецька	
Навчальні курси		350	245	105	175		140		35	70	105*	35
Головний урок в тому числі:	350											
- наскрізна складова	120		70				15		15	5	15	
- математика	105		10		80		5		10			
- письмо та читання	80		75				5					
- людина у світі	45				20		15		10			
Іноземна мова	140			105	10		20				5	
Малювання форм	35				20		5			10		
Письмо та читання	35		35									
Живопис та ліплення	70		15		10		25			20		
Рукоділья	70		10		25		30			5		
Музика	70		20		5		10			25	10	
Евритмія	35*		5		5					5	20	
Рухливі ігри	70*		5				10				55	
Додатковий урок	35											35
Загальнорічна кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету**	910											
Гранично допустиме тижневе/річне навчальне навантаження учня	23/805											

* Години курсів «Рухливі ігри» та «Евритмія» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження

** Без урахування поділу на групи

Взаємозв'язки (інтеграція) освітніх галузей та навчальних предметів/інтегрованих курсів – 4 клас

		Освітні галузі										
		Інваріантний складник										Варіативний складник
		Мовно-літературна, у тому числі:	І. Українська мова і література	ІІ. Іншомовна освіта	Математична	Природничі	Соціальна і здоров'язбережувальна	Громадянська та історична	Технологічна	Інформаційна	Мистецька	
Навчальні курси		350	245	105	175		140		35	70	105*	35
Головний урок в тому числі:	350											
- наскрізна складова	120		70				15		15	5	15	
- математика	105		10		85		5		10			
- письмо та читання	80		75				5					
- людина у світі	45				20		15		10			
Іноземна мова	140			105	10		20				5	
Малювання форм	35				20		5			10		
Письмо та читання	35		35									
Живопис та ліплення	70		15		10		25			20		
Рукоділья	70		10		25		30			5		
Музика	70		20		5		10			25	10	
Евритмія	35*		5		5					5	20	
Рухливі ігри	70*		5				10				55	
Додатковий урок	35											35
Загальнорічна кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету**	910											
Гранично допустиме тижневе/річне навчальне навантаження учня	23/805											

* Години курсів «Рухливі ігри» та «Евритмія» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження

** Без урахування поділу на групи

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
для закладів загальної середньої освіти з українською мовою
навчання, які реалізують освітню програму початкової
освіти за вальдорфською педагогікою

Навчальні предмети/інтегровані курси	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас
Інваріантний складник:				
Головний урок, в тому числі:	350	350	350	350
- наскрізна частина	120	120	120	120
- математика (епоха)	80	80	105	105
- письмо та читання (епоха)	105	105	80	80
- малювання форм (епоха)	45	45	-	-
- людина у світі (епоха)	-	-	45	45
Іноземна мова	105	140	140	140
Малювання форм	-	-	35	35
Письмо та читання	-	-	35	35
Живопис та ліплення	70	70	70	70
Рукоділья	70	70	70	70
Музика	70	70	70	70
Евритмія	35*	35*	35*	35*
Рухливі ігри	70*	70*	70*	70*
Варіативний складник:				
Додатковий урок**	35	70	35	35
Загальнорічна кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету(без урахування поділу на групи)	805	875	910	910
Гранично допустиме тижнєве/річне навчальне навантаження учня	20 / 700	22 / 770	23/805	23/805

* Години курсів «Рухливі ігри» та «Евритмія» не враховуються під час визначення гранично допустимого навантаження учнів.

** Додатковий урок може бути використано для вивчення окремих тем різних освітніх галузей, проведення навчальних проєктів, екскурсій.

Форми спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу

Від початку заснування Вальдорфська школа не розглядала бальну оцінку як мотивуючий чи стимулюючий засіб навчання. Оцінювання у вальдорфській педагогіці носить характер спостереження за навчальним поступом учнів та має на меті підтримати їхній розвиток, вибудувати індивідуальну траєкторію розвитку учня / учениці, діагностувати досягнення на кожному з етапів процесу навчання, виховувати ціннісні якості особистості, стимулювати бажання навчатися, уникати побоювання помилитися, формувати переконання у власних можливостях та здібностях.

Результати навчання учнів 1–4 класів оцінюються вербально. При цьому враховуються досягнення учня / учениці «відносно самого себе», оцінюється його / її індивідуальний прогрес. Кожен вчитель / кожна вчителька, враховуючи програму та виходячи з цілей викладання предмету, конкретизує задачі, що ставить перед учнем / ученицею, маючи на меті досягнення ним / нею конкретних вмінь чи засвоєння конкретних знань. Протягом епохи чи року, вчитель / вчителька відслідковує виконання кожної задачі кожним конкретним учнем / ученицею. При цьому, оцінюючи сформовані компетентності учнів, вчителі мають враховувати *не тільки / не стільки* результати зрізів знань, контрольних чи тестових робіт, а використовувати більш широкий спектр погляду на кожного учня / кожную ученицю. Це означає, що впродовж навчального року вчитель / вчителька, розподіляючи навчальний матеріал, *сам(а)* вирішує, яку форму обрати для моніторингу освітнього поступу своїх учнів.

Серед рекомендованих зазначимо такі:

- аналіз епохальних зошитів учнів*;
- творчі роботи (твори, роздуми, самостійно створені вірші та історії тощо);
- творчі виступи учнів (презентація творчих робіт, рефератів, участь у театральних постановках, читання віршів, розказування історій тощо);
- практичні роботи (творчі поробки, малюнки, макети, мапи, гербарії, колекції тощо);
- створення власного портфоліо за результатами епохи.

**Епохальний зошит* учня / учениці – це чистий нелінований зошит-альбом, де учні роблять записи, малюнки, створюють схеми, пишуть роздуми, спостереження тощо та наприкінці епохи пишуть самоаналіз та відгук про епоху (що дізнались, що здивувало, що зацікавило, що ще цікаво вивчити тощо). Цей зошит перетворюється на власний підручник учня/учениці. Аналіз такого зошита виконується у відповідності до таких критеріїв: зміст, охайність, естетизм, наявність усіх завдань, грамотність, аналіз роздумів та спостережень тощо.

Оцінювання предметів художньо-ремісничого циклу (мистецтво, музика, живопис, ремесло та рукоділля) так само, як і художньо-спортивного блоку

предметів (фізична культура та евритмія) має скоріш мотивуючий характер, аніж якісно-кількісний.

Протягом року спостереження за розвитком учнів, формуванням їхніх компетентностей, процесами соціалізації тощо відбувається також на так званих «Колегіях класу» (регулярних зустрічах педагогів), «Колегіях-консиліумах «Розгляд дитини»* та індивідуальних зустрічах з родинами учнів, які рекомендується проводити 1–2 рази на рік. У такий спосіб формується цілісний погляд на дитину.

На основі такого моніторингу для учнів 1–4 класів наприкінці року складається розширена **Характеристика**, де педагоги описують навчальні досягнення, особливості розвитку учня / учениці на даному етапі, соціальну ситуацію та ін., яка може також містити індивідуальний вірш (байку чи казку), складений на основі рекомендацій Р. Штайнера, що слугує терапевтичним інструментом для кожної конкретної дитини, та видається батькам.

Наприкінці навчального року учневі / учениці видається **Свідоцтво досягнень**, яке складається на основі *очікуваних результатів навчання*, зазначених цією програмою, та формується у відповідності до методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України.

*Детальна інформація про хід, структуру, підготовку та проведення Колегії-консиліуму «Розгляд дитини» у виданні: Мезенцева, О. І. (2021). *Вчителю Вальдорфської школи (Навчально-методичний посібник до Освітньої програми початкової освіти завальдорфською педагогікою)*. Київ: НАІРІ.